SERGEJ
VRIŠER

CERKEV SVETEGA JOŽEFA NA STUDENCIH V MARIBORU

Sergej Vrišer

CERKEV SVETEGA JOŽEFA NA STUDENCIH V MARIBORU

Sergej Vrišer

CERKEV SVETEGA JOŽEFA NA STUDENCIH V MARIBORU

Maribor 1999

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

726.54(497.4 MB.) (091)

VRIŠER, Sergej
Cerkev svetega Jožefa na Studencih v Mariboru
/ [Sergej Vrišer ; fotografije Bine Kovačič]. -
Maribor : Župnijski urad sv. Jožefa, 1999

COBISS – ID 43318017

Sergej Vrišer

CERKEV SVETEGA JOŽEFA NA STUDENCIH V MARIBORU

Če se s starega dravskega mostu v Mariboru ozremo proti zahodu, se nam odpre slikovit pogled: široka Drava se izvija iz doline med Pohorjem in Kozjakom in ob mestu, ki je zraslo na njenih bregovih, lenobno teče proti vzhodu. Posebej lep je ta pogled proti večeru, ko se sonce svetlika na vodni gladini, med hišami na desnem dravskem bregu pa nas s svojo silhueto privablja baročni zvonik cerkve sv. Jožefa na Studencih. Takole od daleč, a tudi če si cerkev ogledujemo od blizu in le z zunanje strani, ne slutimo, da je s Sv. Jožefom povezan lep del mariborske umetnostne zgodovine.

Kakor pri mnogih cerkvah se tudi zgodovina cerkve sv. Jožefa začenja pri stavbi, ki je danes ni več. Morda to povsem ne drži; prav lahko da so deli prvotne, manjše cerkve vključeni v ta ali oni del ostenja sedanjega svetišča. Do takih ugotovitev bi morda prišli, če bi Jožefovo cerkev želeli predstaviti z analitično in najbrž nekoliko suhoparno umetnostnozgodovinsko natančnostjo. Pričujoči zapis pa bo o cerkvi govoril poljudneje in se ustavljal predvsem ob po-

Nagrobnik Janeza Severina Ekharta

membnih umetnostnih mejnikih na njeni življenjski poti. Resda lahko sleherno, še tako neznatno cerkev orišemo kar se da podrobno, pri Sv. Jožefu pa je ohranjenih dovolj prič, ki govorijo o prav imenitni umetnostni preteklosti.

Če se za uvod pomudimo pri prvi Jožefovi cerkvi, nam s podatki postreže cerkvena kronika, kjer so zbrana arhivska dognanja Ignacija Orožna, Rudolfa Gustava Puffa, Mateja Slekovca in drugih. Orožen postavlja gradnjo cerkve v leto 1675 in jo povezuje z razširjanjem češčenja sv. Jožefa, ki so ga takrat raz-

Nagrobnik Bolfenka Sinersperga

glasili za varuha avstrijskih dežel. Cerkev omenjajo tudi leta 1678, ko ji je papež Inocencij XI. podelil popolni odpustek, istega leta pa ji je mariborski meščan Mihael Protman namenil 5000 goldinarjev za večno luč.

Nadalje izvemo, da je cerkev dal zgraditi mariborski mestni sodnik Valentin Bevorgo, njegovi dediči, lastniki Radvanja, pa naj bi bili v njej postavili »nov krasen« oltar in ob cerkvi hišo za cerkovnika. To se je verjetno zgodilo leta 1684, ko je cerkev posvetil lavantinski škof Franc Gašper grof Stadion.

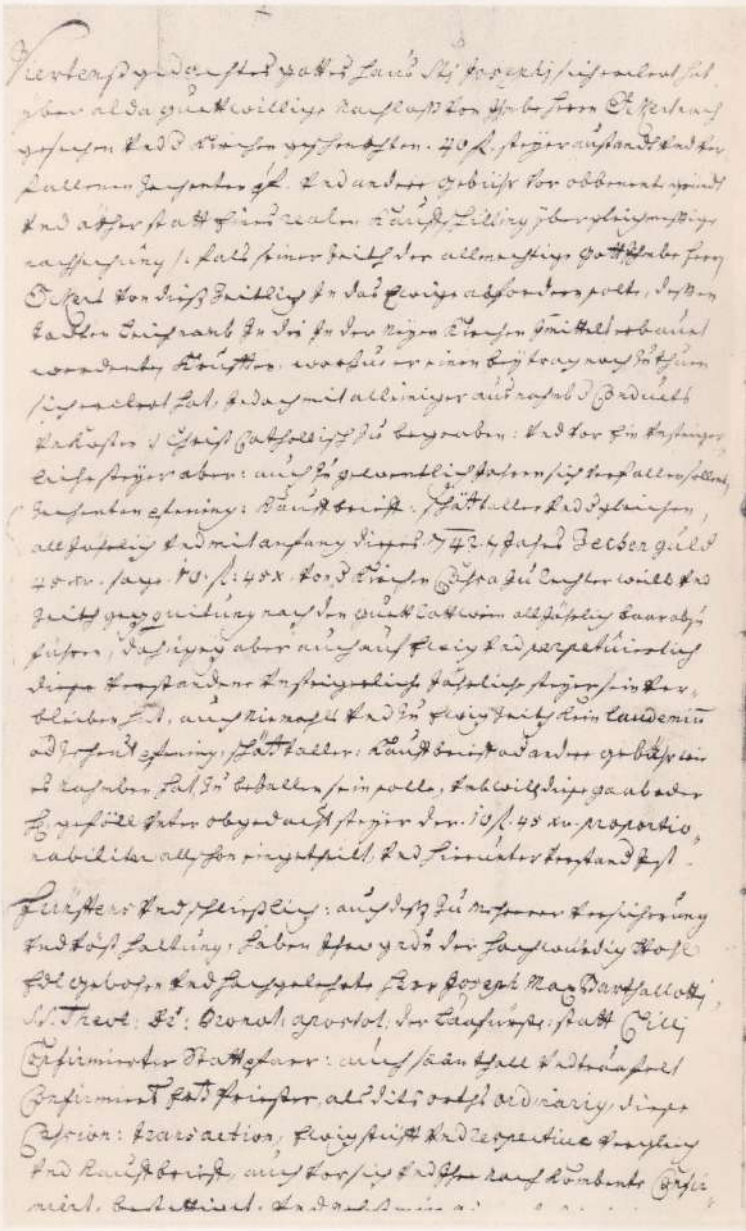

Kupno pismo iz leta 1742

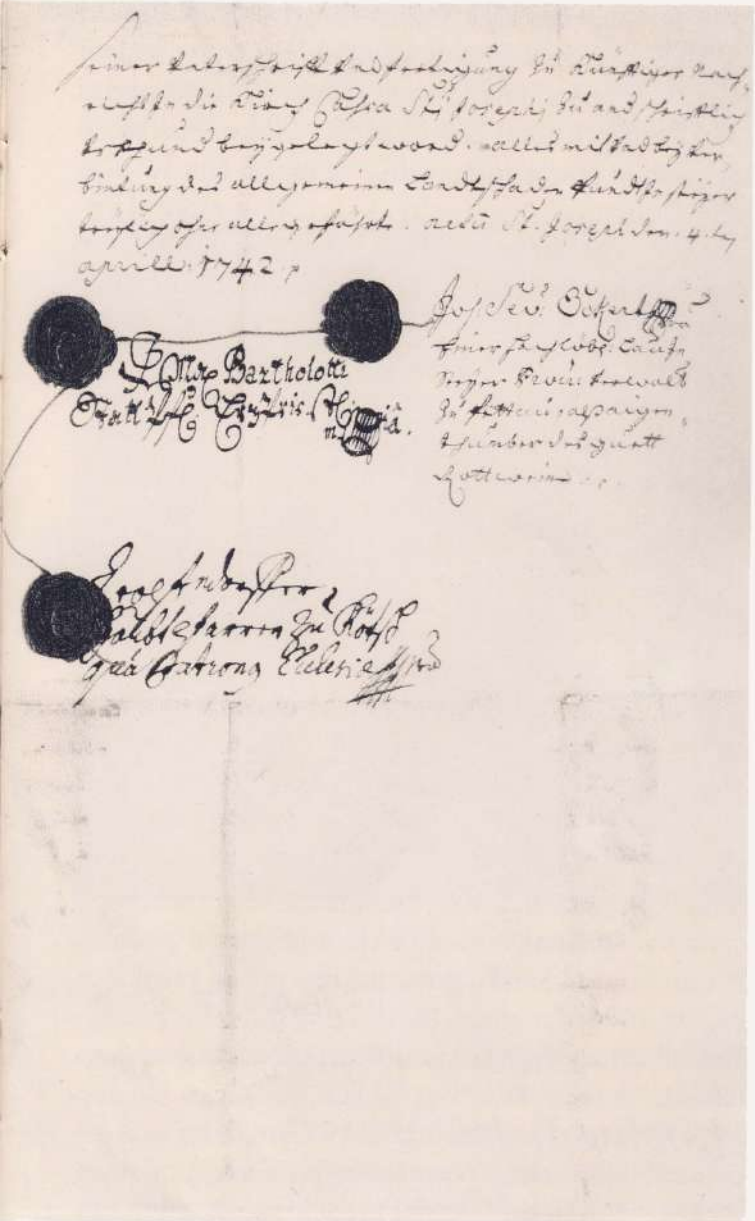

V tem času in naslednjih letih so se k Sv. Jožefu na Studencih stekale poti številnih romarjev; cerkev je postala premajhna in to je v letih 1726-28 pripeljalo k zidanju nove, prostornejše cerkvene stavbe. V tej zvezi je potrebno omeniti dva moža: leta 1698 je umrl Bolfenk pl. Sinersperg, ki je cerkvi zapustil velika posestva, mnogo zaslug za postavitev cerkve pa ima tudi mariborski notar in poznejši župan Janez Severin Ekhart, lastnik radvanjske graščine. Na Sinersperga in Ekharta spominjata kamniti plošči, vzidani v notranjščini sedanje cerkve.

O zunanjem videzu prve studenške cerkve lahko le ugibamo. Če upoštevamo letnico njenega nastanka, bi sklepali, da je kazala arhitekturne značilnosti zgodnjega baroka in da je bila najverjetneje banjasto obokana. Tudi pri oltarju je šlo bržkone za slogovne značilnosti tega obdobja, nedvomno je bil lesen in rezbarsko okrašen s hrustančastimi in rastlinskimi oblikami. Kaže, da se od stare lesene opreme ni ničesar ohranilo. Morda je prvotni oltar stal do sredine 18. stoletja še v novi cerkvi. Verjetno se tudi zdi, da je bila stara tudi oljna podoba sv. Jožefa z detetom, ki da so jo leta 1750 vključili v kompozicijo novega, Straubovega oltarja. Ko je namreč ta oltar nastajal, v cerkvenih računih ni sledu o slikarju oltarne podobe. A tudi sama slikarska govorica ima precej rustikalen naglas in skladje njenih barv bi prej govorilo za mojstra 17. ali zgodnjega 18. stoletja kot pa za petdeseta leta 18. stoletja.

Novo poglavje pomenijo leta 1726-28, ko so pozidali sedanjo cerkev. Njen tloris je po svoje preprost in, kot pravimo pri sakralni arhitekturi, pravilno orientiran. To pomeni, da ima cerkev na zahodni strani zvonik, v smeri proti vzhodu pa ladjo s severno in

južno kapelo ter pravokotno zaključeni prezbiterij. Stavba je v celoti prekrita z enovito streho, ostenje ladje in kapel pa poživljajo na zunanji strani pilastri, nadalje pravokotna okna in nad njimi polkrožne lunete.

Notranjščina cerkve z oltarji in prižnico

S posebno mikavnostjo nas priteguje zvonik. Kot omenja Jože Curk, naj bi ga bili pozidali leta 1743, pri tem pa najbrž zaradi varčnosti niso zgradili tistega dela njegove vzhodne stranice, kjer se stika z ladjo. Tako se je zvonik sčasoma nagnil proti cerkveni strehi, kar je varuhom cerkve povzročalo nemalo skrbi. Cerkvena kronika pripoveduje, da so ga v za-

četku našega stoletja pregledovali gradbeni strokovnjaki, ustanovljen je bil celo odbor za zidavo novega zvonika, ki naj bi stal ob strani in ne v osi cerkvene ladje. Zanj so že zbirali denar, a je šel v času pomanjkanja med prvo svetovno vojno v druge namene. Kot vidimo, je stari zvonik srečno dočakal naš čas in je kot mariborski "viseči stolp" zgodovinska in gradbena posebnost.

Ko omenjamo zunanjščino Jožefove cerkve, se moramo ustaviti tudi pri zakristiji. Kot enonadstropni prizidek s pilastri in kamnoseškim okrasjem okoli vhoda so jo zgradili leta 1764, o njej pa bomo govorili pri opisu cerkvene notranjščine.

Potem ko smo skozi zvonico in glavni vhod vstopili v cerkev, se nam odpre pogled v ladjo in prezbiterij. Nedvomno je tam od sredine pa do konca 18. stoletja obiskovalce kar sugestivno pritegoval razkošni veliki oltar, k tej slikovitosti pa so prispevali še stranska oltarja, prižnica in oratorij. Današnji vtis je manj učinkovit, baročne opreme domala ni več in razen ob prižnici, ki je še ostala, se oko toliko bolj ustavlja ob arhitekturi. Ladja, kapeli in prezbiterij so sorazmerno visoki, prekrivajo jih križno obokane banje, ki so med seboj ločene s pasovi – oprogami, te pa počivajo na dvojnih stenskih pilastrih. Ostenje obdaja masivno, profilirano ogredje in prav to daje notranjščini pridih kultivirane baročne arhitekture, bližje mestnemu kot podeželskemu ambientu.

Kar samo od sebe se nam poraja vprašanje, kdo bi mogel biti mojster te gradnje. Najverjetneje je bil kak mariborski gradbenik, mogoče Matija Hoffer, oče poznejšega in bolj znanega stavbarja Jožefa Hofferja. Ne vemo tudi, ali bi bil takšne arhitekture vešč Anton Hain, zidarski mojster, ki ga cerkveni ra-

čuni omenjajo leta 1747 pri gradnji kleti v cerkovniški hiši. Vsekakor sodi studenška cerkvena notranjščina med pomembnejše stvaritve mariborskega baročnega stavbarstva.

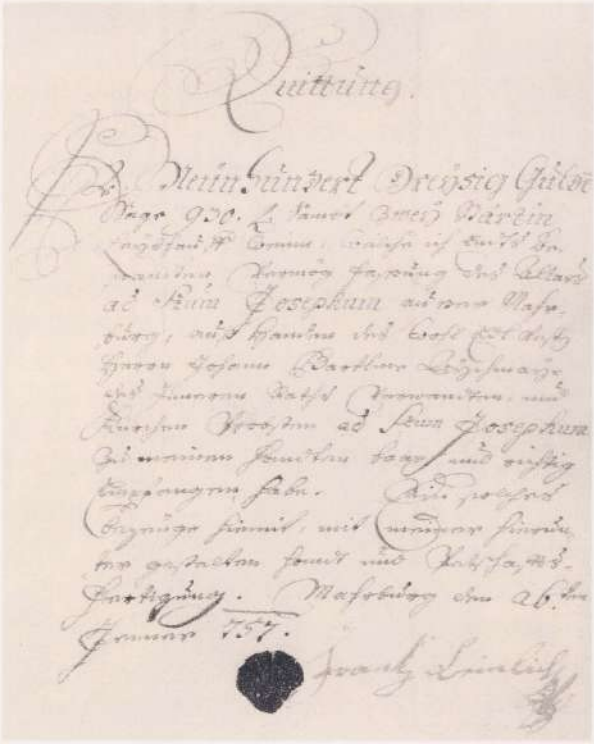

Potrdilo o prejemu plačila
Francu Beinlichu iz leta 1757

Sicer pa nam cerkveni računi razkrijejo še nekaj mojstrov iz prve polovice 18. stoletja. Leta 1747 omenjajo neznane tirolske slikarje, o katerih ne vemo, kakšna dela so opravili, nadalje mariborskega slikarja Mittermayerja (Janeza ali Matijo?), ki je pozlatil jabolko in krono (?) na zvoniku, potem graš-

kega kotlarja, morda prav tako za delo na zvonikovi strehi. Leta 1744 so plačali graškemu zvonolivarju Matiji Köstenbauerju izdelavo treh zvonov, v letih 1739 in 1749 pa je mariborski kamnosek Matija Wenig tlakoval cerkev.

In tako smo pri vprašanju, kakšna je bila oprema nove Jožefove cerkve. Iz limbuške kronike izvemo, da je leta 1728 imela poleg velikega še oltarja Matere božje in sv. Andreja. O njih arhivi molčijo, kot že omenjeno, pa bi bilo mogoče, da so veliki oltar prenesli iz stare v novo cerkev. Pomemben mejnik v umetnostnem pričevanju Jožefove cerkve pa je sredina 18. stoletja. V tem času je nastala poglavitna baročna umetnina – veliki oltar, kar gre nedvomno pripisati čedalje večjemu romarskemu slovesu studenške cerkve. Zgodovina tega oltarja in njegovih kipov sega vse do let po drugi svetovni vojni, ko se nam je njegova usoda dodobra razjasnila. Najprej: ker oltarja ni več v cerkvi, si moramo pri opisu njegovega nastavka pomagati s fotografijo Ferdinanda Weitzingerja iz časa okoli leta 1899. Oltar je zavzemal vso širino prezbiterija in je s stebriščem z močno profiliranim ogredjem ustvaril nemirno, v prostor izstopajočo arhitekturo, ki ji je po dinamičnosti sledil tudi oltarni vrh – atika. V to razgibano okolje je kipar razvrstil številne kipe: ob oltarni sliki patrona cerkve so stali (v pomešanem zaporedju) svetniki Ana, Zaharija, Joahim in Elizabeta, podobo sta držala dva poletavajoča angela, še večji nemir pa je razodeval prizor v atiki. Okoli Stvarnika z zemeljsko kroglo, obdanega z žarki, so bili angelski otroci, dva keruba sta se sklanjala k oltarnemu središču, vrh atike pa je, spet polna dinamike, kronala skupina dekliških figur s simboli Vere, Upanja in Ljubezni. Celotni oltar je iz-

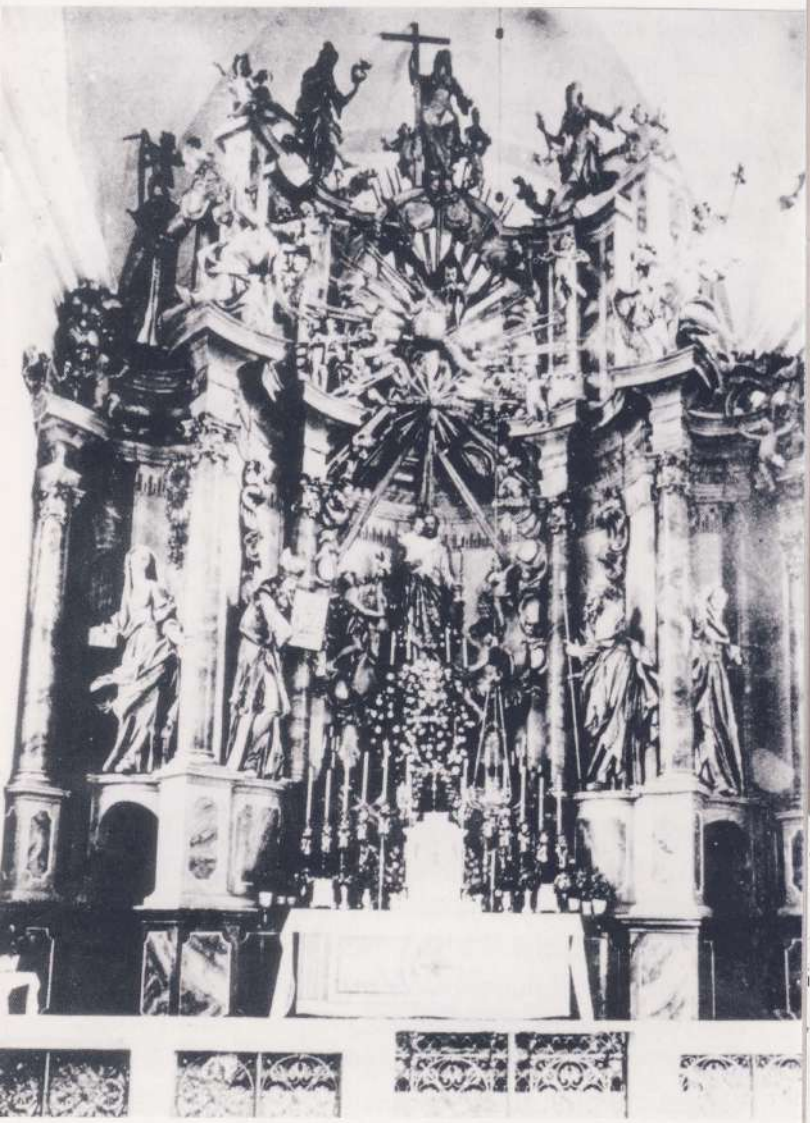

J. Straub, Veliki oltar iz leta 1750,
po fotografiji iz leta 1899

žareval sproščeno baročno gorečnost in zanos, ki ju je sleherna figura izpovedovala po svoje.

Po Srednji Evropi je v tistem času nastajalo mnogo podobnih oltarjev, za naše kraje pa je bilo studenško delo posebnost, saj je po izraznosti figur prekašalo Schoyeva oltarja v Rušah (1728) in Slovenj Gradcu (1731-34) ter vrsto sorodnih štajerskih del. Lahko si predstavljamo, kako slovesno ozračje je vladalo v cerkvi, ko sta verske obrede spremljali nema, a živahna igra nadnaravno velikih kipov in orgelska baročna glasba. Najbrž je šel glas o Studencih daleč naokoli.

Avtor velikega oltarja iz leta 1750 je württemberški kipar Jožef Straub (1712-1756), ki se je šele nekaj let pred tem preselil v Maribor, kjer je leta 1743 postavil imenitno Marijino znamenje na Glavnem trgu. Danes vemo, da je Jožef Straub ena od najmočnejših umetniških osebnosti v baroku na Slovenskem. Komaj lahko verjamemo, da so nanj v 19. stoletju skoraj pozabili. Svoje je k temu prispevalo tudi vsesplošno odklanjanje baroka v cerkveni umetnosti. Ob koncu 19. stoletja so s tem slogom temeljito opravili v mariborski stolnici, saj je v njej ostalo le nekaj baročnih del, protibaročna ujma pa se je znesla tudi nad Studenci. Že leta 1897 so oltarno podobo nadomestili s kipom sv. Jožefa, ki ga je izdelal podobar Ivan Vurnik mlajši iz Radovljice. Potem so zamenjali tabernakelj, dokler ni slednjič prišel na vrsto celotni oltar. Značilen je zapis v studenški kroniki, ki pravi, da so oltar kljub nasprotovanju graške spomeniške službe odstranili, ker "so se kipi tako čudno zvijali in je bilo smešno videti". Hkrati pa je bilo zapisano, da je zanje vsekakor škoda. Na srečo umetnin niso zavrgli, vsaj vseh ne. Pozlatar Zoratti se je

spominjal, da so nekaj manjših kipov celo razžagali... Po letu 1899 so večji del plastik shranili v škofijskem muzeju, ki pa ni imel svojih razstavnih prostorov, in šele leta 1924, ko se je ta muzej združil z mariborskim mestnim muzejem, so bili studenški kipi tudi na ogled. V tem času je šlo v pozabo, kdo je njihov avtor, in dlje časa je celo veljalo, da so delo kiparja Quadria. Resda je v Mariboru živel umetnik s tem priimkom, bil pa je štukater in ne kipar. Šele po drugi vojni se nam je slogovno in z arhivskimi dokumenti J. Straub izluščil kot avtor studenškega oltarja. Z njim je sodeloval mizar Franc Leeb, šele leta 1756 pa je oltar zlatil Franc Beinlich. Slednji je v pogodbi tudi obljubil, da bo na zunanji strani cerkve naslikal dve sončni uri.

Cerkev pa so kiparsko obogatili tudi v naslednjih letih. V letih 1760-62 sta nastala nova stranska oltarja. Kiparjevo ime so v računih izpustili, zapisali so le, da so "dem Bildhauer" izplačali toliko in toliko florintov. Vendar pa izvemo, da je oltarja spet zlatil F. Beinlich in da sta na oltarjih stali po dve okrasni piramidi. Morda je šlo za izrezljano ornamentiko ali pa relikviarije z umetnim cvetjem. Sodeloval je tudi mizar Leeb.

O kiparju teh oltarjev pa nam govori fotografija, ki jo je morda posnel kak graški konservator pred odstranitvijo oltarjev. Vsekakor se je znašla v fotodokumentaciji slovenskega spomeniškega varstva in je dragocen dokument o izgubljenih umetninah. Fotografija nam kaže desni, tj. Andrejev oltar, ki je bil, če sodimo po omenjenih piramidah, očitno pendant Marijinemu stranskemu oltarju. Gre za masiven oltarni nastavek z usločeno steno, stebroma in ogredjem ter z volutama okrašeno atiko. V središču oltar-

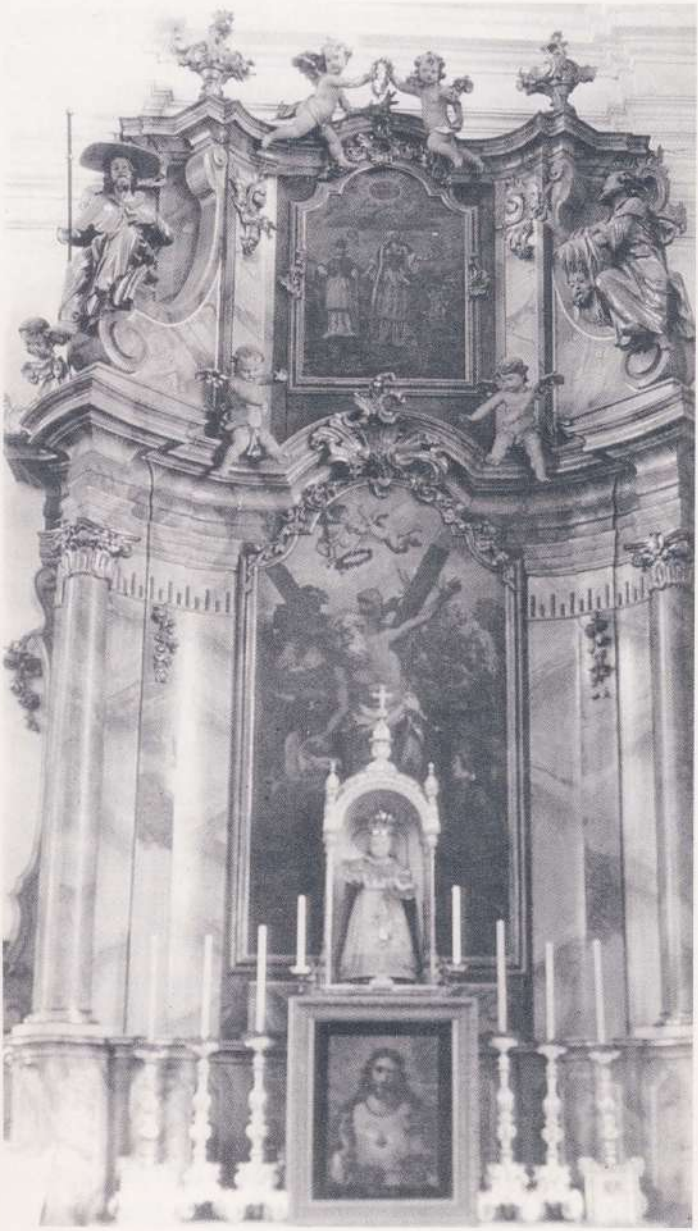

J. Holzinger, Oltar sv. Andreja, 1760/62,
po fotografiji pred letom 1910, odstranjen leta 1909

ja je bila slika sv. Andreja, v atiki pa podoba, predstavljajoča Najdenje sv. Križa s sv. Heleno in z napisom In hoc signo vinces. Figuralika je poživljala le atiko: ob njenem robu sta posedala sv. Rok in sv. Jernej, v kompozicijo pa so bili vključeni še štirje putti. Posnetek je dovolj jasen, da v figurah spoznamo roko mariborskega kiparja Jožefa Holzingerja (1735-1797), Straubovega naslednika in drugo veliko kiparsko osebnost v baroku na slovenskem Štajerskem. Zanimata nas seveda tudi oltarni podobi. Pri sliki sv. Andreja bi še najprej pomislili na Rogatčana Antona Lerchingerja, ki ga v tem času srečujemo tudi v Kamnici. Slika sv. Helene je delo druge, manj spretne roke. Avguštin Stegenšek je sicer zapisal, da so Andrejev oltar z dvema kipoma prenesli v depo mariborskega škofijskega muzeja, v popisu umetnin tega muzeja iz leta 1914 pa tega oltarja ni več omenil. Vprašujemo se, ali ne bi bilo mogoče, da so morda oba oltarja iz muzeja ponovno vključili v opremo kake druge štajerske cerkve in ju do danes že predrugačili? Med cerkveno plastiko, ki jo je od škofijskega prevzel mestni muzej, teh kipov in slik vsekakor ne najdemo.

Nadaljnjo baročno obogatitev Jožefove cerkve pomeni postavitev prižnice in okrasitev okna oratorija v letu 1764. Prižnica sodi med najslikovitejše svoje vrste na Štajerskem. Njeno kancelo krasijo kipci štirih kontinentov – Evrope, Azije, Afrike in Amerike, mednje pa je kipar razmestil reliefe s prizori iz Jezusovega učiteljstva: prizor z dvanajstletnim Jezusom v templju, Govor na gori, Jezus v ribiškem čolnu na Genezareškem jezeru in Jezus v pogovoru s Samaričanko ob Jakobovem vodnjaku. Kiparsko razgibana je tudi streha prižnice, kjer Jezus izroča klju-

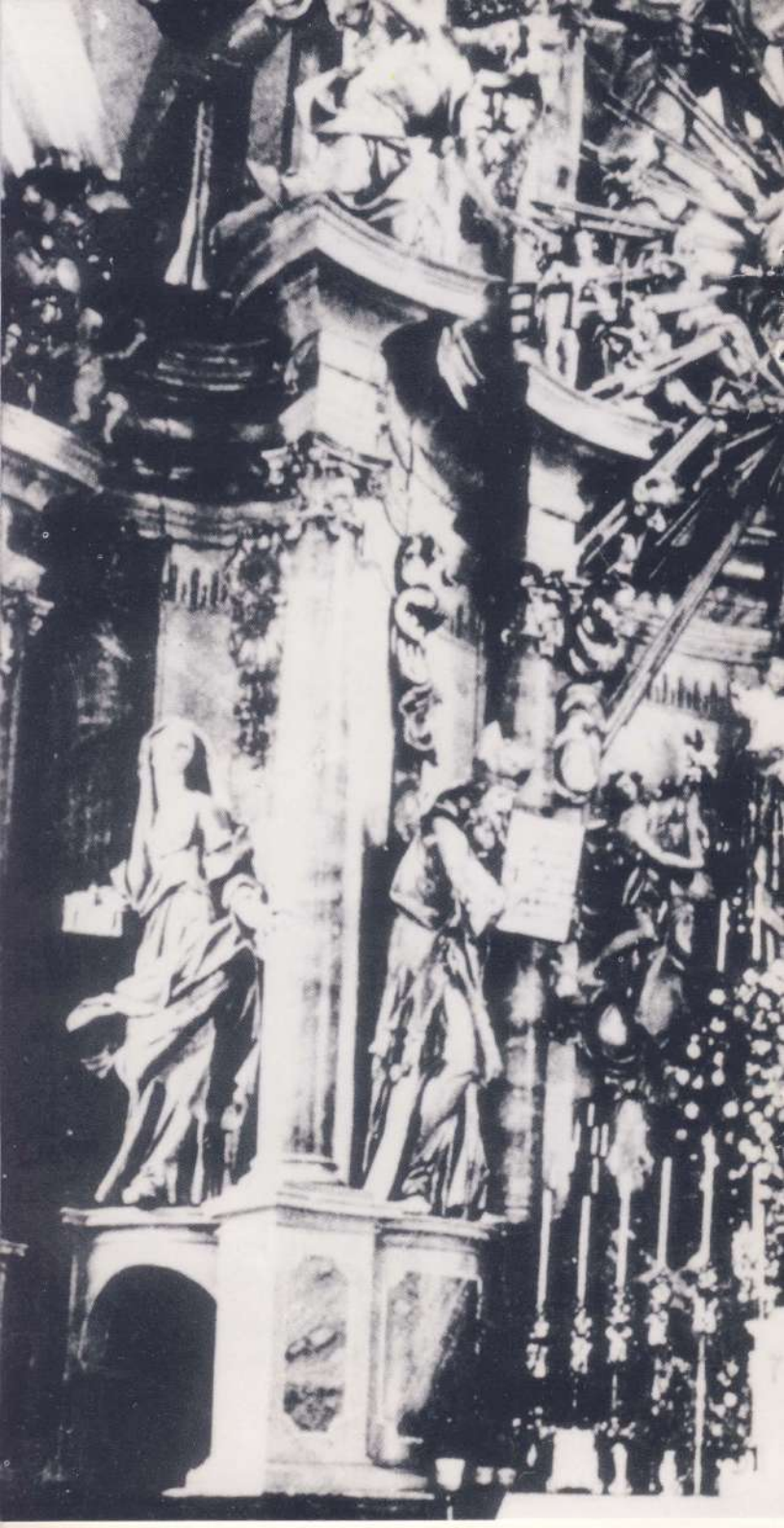

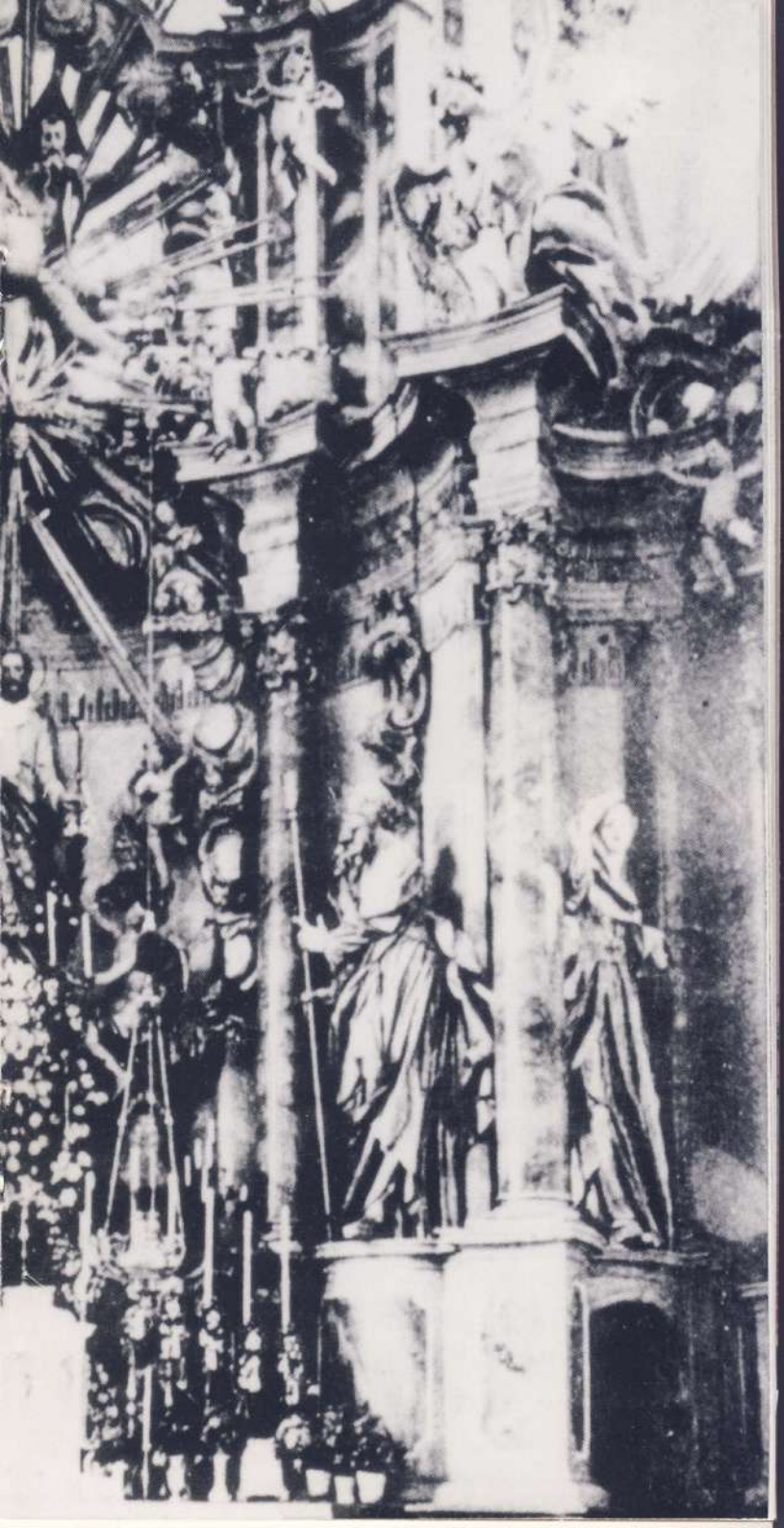

J. Holzinger, Detajl s prižnice, 1764

če sv. Petru, nad njima pa je v ozadju arhitektura, ki spominja na Michelangelovo baziliko v Rimu.

Seveda je tudi slikovita prižnica po svojem videzu in teološki misli budila splošno zanimanje. Ob redukciji baroka v cerkvi so jo ohranili, najbrž zato, ker je bila v svoji dinamičnosti vendarle bolj umirjena od Straubovega oltarja. O njej se je z vsebinskega gledišča leta 1914 razpisal A. Stegenšek. Ko so postavljali nove, psevdohistorične oltarje, so baročno marmoracijo prižnice prepleskali z "modernimi, medlimi toni", dečke Afriko, Azijo in Ameriko so "prelevili" v tri kralje, Evropo pa v rimskega kralja, o čemer so govorili tudi napisi, ki jih prej ni bilo.

J. Holzinger, Detajl s prižnice, 1764

Stegenška je zanimalo samo vsebinsko pričevanje prižnice, novejša umetnostnozgodovinska proučevanja pa so dognala, da je delo zanesljivo Holzingerjeva umetnina. Zanj govorijo figure in reliefi, ki opozarjajo na vrsto sorodnosti z drugimi umetnikovimi deli, predvsem na podobno prižnico pri Sv. Lovrencu na Pohorju, nadalje na mariborsko stolnico in Kamnico. Skratka, studenška prižnica je odlično rezbarsko delo, ki je sedaj, ko so z nje odstranili neustrezno sivino, spet zablestela v starem sijaju, kot sta ji ga nadela leta 1764 kipar J. Holzinger in 1765 mariborski pozlatar Franc Widmann.

Slika sv. Družine na korni ograji

Zapisali smo že, da so cerkvi leta 1764 prizidali zakristijo z oratorijem. Računi omenjajo zidarskega mojstra Janeza Fuchsa, gradbenika, ki je leta 1769 zgradil mariborsko Alojzijevo cerkev in jezuitski kolegij, zraven tega vrsto drugih pomembnih arhitektur na Štajerskem, med drugim tudi cerkev na Vurberku. Kot nam pove fotografija nekdanjega velikega oltarja iz leta 1899, na kateri je dovolj razločno videti tudi okno oratorija, je bilo le-to okrašeno z bogato rezbarijo. Zdi se, kot bi rokokojska ornamentika nad usločenim čelom obkrožala dva reliefa, morda celo grba, nad njima pa je bil zaključek, ki spominja na krono. Očitno so ob odstranitvi velikega oltarja umaknili tudi okrasje oratorija. Oratorij je nastal istega leta kot prižnica, zato je zelo verjetno, da ga je rezbarsko okrasil J. Holzinger, marmoriral pa ga je F. Widmann.

K baročnemu videzu Jožefove cerkve so sodile tudi orgle. Prvotne orgle so leta 1742 prodali za cerkev sv. Bolfenka na Pohorju, nove pa je izdelal celjski mojster Janez Franc Janeček ("Herr Janetschich Orgl Macher zu Cilli"), ob svojem času najbolj iskani orgelski mojster na slovenskem Štajerskem. Leta 1756 je tudi orgelsko omaro zlatil F. Beinlich. Žal ne vemo, kdo je izdelal orgelsko ohišje. Leta 1902 so baročne orgle zamenjali za novejše, ki so jih dobili iz

Slika sv. Družine na korni ograji

cerkve usmiljenk v Gradcu. Izdelal jih je M. Mauracher iz Zella am See na Tirolskem.

Kor, ki počiva na dveh toskanskih stebrih, ni segal nekoč tako daleč v ladjo kot danes in na leseni ograji so bile pritrjene tri tabelne slike s prizori iz življenja sv. Jožefa: sv. Družina na poti, sv. Družina za mizo in Jezus pri delu v Jožefovi delavnici. Slike so danes na zidani korni ograji; gre za preprostejšega slikarja, ki bi ga slogovno lahko še uvrstili v čas baroka, prav tako pa v zgodnje, pobaročno 19. stoletje.

Pogled proti koru

V času Jožefa II. so studenški cerkvi odvzeli posestva, jo zaprli, grozila pa je tudi nevarnost, da jo podrejo. Limbuškemu župniku in zavzetosti mariborskih meščanov gre zasluga, da je graški gubernij slednjič privolil, da so Jožefovo cerkev šteli za limbuški fari potrebno podružnico in ji tako podaljšali življenje.

Toda kar se ni zgodilo v jožefinizmu, je delno prineslo naslednje stoletje. Ob radikalnih odstranitvah studenške baročne opreme se vprašujemo, kako da so se prav v Mariboru našli tako goreči nasprotniki baroka. Približno sočasno so iz mariborske stolnice odstranili kar enajst oltarjev, med njimi velikega iz 17. stoletja, ki je bil nedvomno največji "zlati oltar" na Slovenskem. Resda so se podobne redukcije dogajale tudi drugod po Evropi, v glavnem po mestih. Tako je na srečo slovensko podeželje vendarle ohranilo svoje baročne oltarje in prižnice in s tem tudi za obdobjem gotike svojo drugo umetnostno značilnost.

Ta čas nam dobro osvetljuje dr. Avguštin Stegenšek, profesor na bogoslovju in prvi diplomirani umetnostni zgodovinar in častni konservator na slovenskem Štajerskem, ki je leta 1914 zapisal: "Nov veliki oltar pri sv. Jožefu v Mariboru je čedno delo z novorenesanskim lesenim nastavkom, stari odpravljeni nastavek iz baročne dobe (v mislih ima Straubov oltar, op.p.) je bil pa umetniško mnogo boljši in gmotno najbrž trikrat toliko vreden. Bil je pred kratkim še čas, ko dušni pastirji niso gledali na umetniško kvaliteto, ampak je o starih predmetih odločeval le njihov subjektivni vtis, tj. dostikrat mržnja do baroka, ki se je po knjigah in v šolskih predavanjih obsojal in zato svobodno izrival iz cerkva. Začetkom 20. stole-

Veliki oltar iz leta 1899

tja pa je nastopila ravno nasprotna reakcija, namreč čuvanje takih zatiranih starin v imenu države in zanikanje svobode za gg. župnike, da bi mogli z njimi poljubno razpolagati itd itd.". V nadaljevanju Stegenšek zatrjuje, da naj bi v bodoče odločala le umetniška vrednost cerkvenih del, ne pa zunanji vtis, "ali je kip miren, kar danes ugaja, ali pa živahno krili z rokami, kar je pred 150 leti bilo priljubljeno". Omenja tudi načela nove spomeniške oblasti – komisije za ohranjevanje spomenikov, ki da vnaša v spomeniško vrednotenje odslej pravičnejša in presodnejša merila.

Nekoliko dlje smo se pomudili pri obdobju, ki je usodno zaznamovalo umetnostno podobo studenške cerkve. Medtem ko je nova oprema ustrezala okusu tedanjega časa in njegovim predstavam o sakralni umetnosti, pa je kmalu prevladalo spoznanje, da je bila storjena nepopravljiva škoda. Straubovi kipi iz Studencev so danes razstavljeni v posebni dvorani mariborskega muzeja. Kolikšna je njihova veljava v baroku na Slovenskem, pa pove dejstvo, da je bil mogočni sv. Zaharija s Holzingerjevimi kipci s prižnice leta 1971 razstavljen na razstavah jugoslovanske umetnosti v Parizu in Sarajevu. Posebej v Parizu je slovenski barok zbujal veliko pozornost.

Kaže, da so se za novo opremo posebej potrudili lazaristi, ki so bili na Studencih od leta 1897 do 1911. Cerkvena kronika nam za ta čas ne pove kdo ve koliko. M. Napotnik pa omenja, da so že leta 1897 zamenjali dotedanji levi stranski oltar. Na njem je bila najprej baročna podoba Marijinega darovanja, pozneje pa kip Brezmadežne. Stranska kipa predstavljata svetnika Vincencija Pavelskega in Frančiška Ksaverija, mojster teh plastik pa je Jožef Grošelj

iz Selc pri Škofji Loki. Pod kipoma sta reliefa s prizoroma iz življenja obeh svetnikov. Nastavek je izdelal kamnosek Ignacij Čamernik iz Celja, kipe pa je pobarval Wilhelm Sirach iz Gradca. Tabernakelj je delo mariborskega pasarja Karla Tratnika. Oltar je značilna stvaritev historizma, figuralika pa ne presega ravni poprečnega podobarstva. Še največ pozornosti zasluži relief v atiki, ki prikazuje Marijino darovanje v templju. Kompozicija je bržkone posneta po slikarski predlogi in bi je skorajda ne pripisali mojstru drugih kiparskih del.

Baročni veliki oltar so odstranili v juliju 1899, že v novembru pa je bil posvečen novi, psevdorenesančni oltar. Pri arhitekturi je posnemal prvine nekdanjega velikega sloga – kanelirane stebre, niše, ogredje, okraske, reliefe in razvrstitev figur, ki pa so bile izdelane z nezamenljivim pridihom brezkrvne nazarenske umetnosti 19. stoletja. V glavno nišo so postavili Vurnikov kip sv. Jožefa, v stranski pa figuri sv. Ane in Marjete Marije Alacoque. Že leta 1897, torej v času baročnega oltarja, so nabavili nov tabernakelj, a so ga, tako piše v kroniki, že leto zatem prodali v Dole pri Litiji. Sočasno je mariborski kamnosek Karol Kocijančič staro oltarno menzo obložil z marmorjem in izdelal novo obhajilno mizo.

Kot zadnji je prišel na vrsto oltar na desni strani, nekoč posvečen sv. Andreju, odslej pa Srcu Jezusovemu. Iz Cerkvenega zaukaznika za leto 1910 izvirajo podatki, da ga je v "renesanskem" slogu uresničil Karol Kocijančič. Kipe Jezusa, stranskih svetnikov Janeza Gabrijela Perboarja in Frančiška Kleta, nadalje reliefa z Zveličarjem in dušami v vicah ter relief sv. Andreja v atiki je prispeval kipar Eduard Kupowsky iz Gradca, mojster, ki je izdelal tudi plas-

Stranski oltar Brezmadežne, 1897

tike oltarjev v mariborski frančiškanski cerkvi. Studenške kipe je pobarval spet W. Sirach iz Gradca. Zanimiv pa je tudi podatek, da je "relief Srca na križu in relief na epistelski strani Srce Marije Alakok (v velikem oltarju op.p.) izklesala Bernadeta Pušnik, šolska sestra v Maribor"".

Očitno pa so pri opisu oltarja dva kipa prezrli. V atiki namreč našo pozornost pritegneta figuri manjših klečečih in izredno razgibanih angelov, ki sta po

Stranski oltar Srca Jezusovega, 1910

slogu povsem drugačni od kipov E. Kupowskega. Ni težko ugotoviti, da sta baročna in kar Straubova, torej najverjetneje iz zapuščine nekdanje baročne cerkvene opreme. Ne vemo sicer, kje naj bi bila stala nekoč, prav gotovo pa nista bila na velikem in tudi ne na Andrejevem oltarju. Malo verjetno se zdi, da bi ju bili prinesli od drugod. Po svoji velikosti in umetniški kakovosti bi vsekakor zaslužila, da bi ju mogli občudovati bolj od blizu.

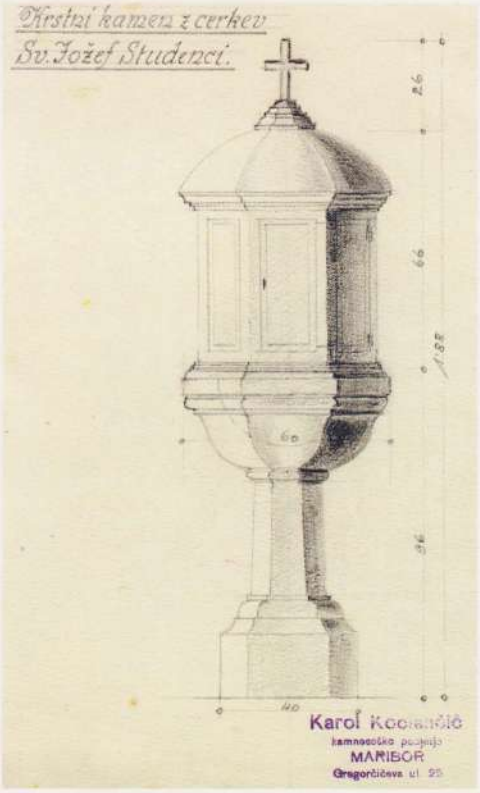

Osnutek krstnega kamna,
delo Karola Kocijančiča

Krstni kamen je izdelal Karol Kocijančič iz Maribora.

Opisovanje prenovljene opreme sklenimo še z nekaterimi podatki. Domači samostanski brat Janez Aplenc je leta 1898 izdelal nov božji grob, ki ga je s figurami dopolnil W. Sirach. Tudi križev pot so zamenjali; dotedanji križev pot so cerkvi darovale usmiljenke iz Gradca, novega pa je leta 1903 zasnoval v umirjeni realistični kompoziciji Ferdinand Stufleser iz Grödna.

Še beseda o delih zlatarjev in pasarjev. Marjetica Simoniti, proučevalka našega zlatarstva, je ugotovila, da je leta 1746 mariborski zlatar Jožef Anton Zeckhl za cerkev izdelal ciborij, leta 1762 pa omenja zlatarja Jožefa Spoleriča, ki je iz cerkvenega srebra oblikoval nov kelih. Pogosteje srečujemo zlatarske mojstre v 19. in 20. stoletju. Leta 1872 je popravljal monštranco mariborski pasar Karl Hesse, nadalje zasledimo v kroniki podatek, da je K. Tratnik pozlatil monštranco, bil je zaposlen tudi pri izdelavi tabernakljev, enako tudi pasar Franc Kager, ki je izdelal tudi tri lestence. Nekaj opreme, dva keliha, svečnike, svetilnice, kanonske table, križ za tabernakelj, aspergil in druge predmete pa so naročili pri delavnici Samassa v Ljubljani. Leta 1914 je C. Huber iz Hartberga izdelal dva neogotska keliha, ki sta še ohranjena.

In tako smo pri zadnjem umetnostnem dejanju v Jožefovi cerkvi. Po drugi vojni in posebej, ko je zrasel ugled našega baročnega kiparstva, so se tudi na Studencih močneje kot poprej zavedali izgubljenih baročnih umetnin. Nekateri so razmišljali, kako bi Straubov oltar vrnili v cerkev. Te umetnine pa cerkvi niso bile odvzete in so po zakoniti poti prišle v muzej. Prav kot muzealije so zaslovele tudi zunaj slovenskih meja. Tudi izdelava njihovih kopij bi bila izredno zahtevna in draga akcija. Slednjič je zmagala odločitev, da so oltar iz leta 1899 umaknili in uredili novega, ki je ustrezal tudi novim bogoslužnim napotkom.

Leta 1972 si je sedanjo oltarno kompozicijo z menzo, ambonom in sedeži zamislil arhitekt Ciril Zazula, namesto starega oltarnega nastavka pa je steno prezbiterija prekrila tapiserija z likom sv. Jožefa z

detetom, ki jo je v zanjo značilni barvni združbi zasnovala akademska slikarka Ida Brišnik – Remec. Umetnica je tudi avtorica rozete na zaključni steni prezbiterija.

Tako je sedaj v Jožefovi cerkvi od vsega nekaj. Arhitektura notranjščine in Holzingerjeva prižnica še opozarjata na njeno najsvetlejše umetnostno obdobje – barok. Stranska oltarja sta priči časa, ki je v dobri veri, da iz cerkve odstranjuje neresnost, celo frivolnost, kot so ponekod zapisali, zašel v umetnostno brezkrvnost in je svetišče dodobra osiromašil. Najnovejše stvaritve pa so dokument sodobnosti, ena od različic, kako izpovedati likovne misli naših dni in pri tem vendar ohranjati odnos do umetnostnih izročil preteklosti.

J. Holzinger, sv. Peter s prižnice, 1764

Viri in literatura:

Cerkveni računi cerkve sv. Jožefa na Studencih, Škofijski arhiv Maribor

Kronika cerkve sv. Jožefa na Studencih pri Mariboru (sestavila Vinko Krivec in p. Marko Fišer)

Cerkveni zaukaznik za Lavantinsko škofijo, XI, Maribor 1910, str. 166-167

J. Curk, Maribor (opis mesta), v Krajevnem leksikonu Slovenije, IV, Ljubljana 1980, str.197

M. Napotnik, Eröffnung der neuen Missionsanstalt Jesus-Maria-Joseph in Brunndorf bei Marburg, Marburg 1897

M. Napotnik, Obris cerkve, zavoda in delovanje č. gospodov duhovnikov misionarjev sv. Vincencija Pavljana pri sv. Jožefu više Celja, Maribor 1904

M. Simoniti, Iz zgodovine zlatarske in pasarske obrti v Mariboru, Časopis za zgodovino in narodopisje, n.v.19, Maribor 1983, str. 81-82.

M. Simoniti, Mariborski zlatarji, srebrarji, juvelirji in pasarji v 19. in v začetku 20. stoletja, Objave Pokrajinskega muzeja v Mariboru, Maribor 1995, str. 49-50

A. Stegenšek, Prenovljene cerkve, Ljubitelj krščanske umetnosti, Maribor 1914, str. 205, 218, 219

A. Stegenšek, Štirje svetovni deli, Voditelj v bogoslovnih vedah, 17, Maribor 1914, str. 256-258

Studenci pri Mariboru, Nekaj podatkov o šoli, cerkvi in občini, Maribor 1927

S. Vrišer, Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem, Maribor 1963 in Ljubljana 1992

S. Vrišer – B. Kovačič (fotografije), Jožef Holzinger, Maribor 1997

CERKEV SVETEGA JOŽEFA NA STUDENCIH V MARIBORU

Povzetek

Prvo cerkev sv. Jožefa je dal leta 1675 zgraditi mariborski mestni sodnik Valentin Bevorgo. O njenem videzu ni nič znanega, verjetno pa je bila preprostejša arhitektura zgodnjega baroka. Ker je v Studence prihajalo vse več romarjev, so v letih 1726/28 zgradili novo in prostornejšo cerkev. Z zunanje strani nas cerkev posebej pritegne z nekoliko nagnjenim zvonikom, v notranjosti pa z obokanim stropom, bogatim ogredjem in pilastri. V teku let so cerkev bogato opremili: leta 1750 je Jožef Straub postavil nov veliki oltar, v letih 1760/62 je stranska oltarja izdelal Jožef Holzinger, ki je leta 1764 zasnoval tudi prižnico in okno oratorija. Oratorij so leta 1764 pozidali po načrtih Janeza Fuchsa. Žal so ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja baročne oltarje zamenjali z novimi psevdorenesančnimi in umetnostno nepomembnimi deli. Od baročne opreme je ostala le razgibana prižnica. Leta 1972 je veliki oltar zamenjala oltarna kompozicija arhitekta Cirila Zazule, tapiserijo s sv. Jožefom pa so izdelali po zamisli slikarke Ide Brišnik - Remec.

DIE KIRCHE ZUM HEILIGEN JOSEF IN STUDENCI (Brunndorf)

Zusamenfassung

Die erste Kirche zum heiligen Josef liess 1675 Valentin Bevorgo, Stadtrichter von Maribor (Marburg), errichten. Wir wissen nichts über ihr Aussehen, wahrscheinlich aber handelte es sich um eine einfache frühbarocke Architektur. Da nach Studenci (Brunndorf) immer mehr Pilger kamen, baute man in den Jahren 1726/28 eine neue, grössere Kirche. An der Aussenansicht zieht besonders der etwas geneigte Turm unsere Blicke an, im Innenraum die gewölbte Decke, das reiche Gesims und die Pilaster. Im Laufe der Jahre wurde die Kirche reich ausgestattet: 1750 errichtete Josef Straub einen neuen Hochaltar, in den Jahren 1760/62 wurden die beiden Seitenaltäre von Josef Holzinger hergestellt, der 1764 auch die Kanzel und das Fenster des Oratoriums entwarf. Das Oratorium baute man 1764 nach den Plänen von Johann Fuchs. Leider wurden Ende des 19. Jahrhunderts die barocken Altäre durch neue, künstlerisch bedeutungslose Werke der Pseudorenaissence ersetzt. Von der barocken Inneneinrichtung blieb nur die bewegte Kanzel. Im Jahr 1972 stellte man an die Stelle des Hochaltares die Altarkomposition des Architekten Ciril Zazula, die Tapisserie mit dem heiligen Josef entstand nach dem Entwurf der Malerin Ida Brišnik-Remec.

PROŠNJA ZA VARSTVO

O sveti Jožef, ti vsekdar
nam bodi skrben gospodar!
Izlij nebeški blagoslov
na vso družino, pod naš krov,
da bo ljubezen naša vez,
da z nami bo pomoč z nebes.

Naj k Bogu pelje naša pot
in krepost naj vodi nas povsod.
O Sveti Jožef, bodi ti
med nami danes in vse dni!
Glej, srečo svojo, hiše te,
izročim zaupno ti v roke.

Slika na ovitku spredaj:
Cerkev sv. Jožefa na Studencih v Mariboru, prižnica (J. Holzinger, 1764)

Slika na ovitku zadaj:
Sv. Zaharija

SPREMNA BESEDA

Ob osemdesetletnici prihoda prvega kapucina k cerkvi sv. Jožefa na Studencih pri Mariboru, leta 1919, in ob pripravi na šestdesetletnico ustanovitve župnije (ustanovljena je bila leta 1940) izhaja prva, četudi kratka, samostojna poljudno-znanstvena knjižica o cerkvi sv. Jožefa.

Prof. dr. Sergej Vrišer je kot najboljši poznavalec štajerskega baroka na Slovenskem z umetniškim jezikom pričaral in predstavil nekdanjo in sedanjo umetniško vrednost studenške cerkve, ki je zaradi koroškega mostu postala še bolj dostopna Mariborčanom z levega brega Drave in prav tako tistim, ki prihajajo v Maribor iz koroške smeri. Bine Kovačič, akademski slikar in restavrator, ki je leta 1998 vodil restavracijo Holzingerjeve prižnice, je knjižico obogatil z umetniškimi fotografijami.

Pričujoča knjižica bo vsem obiskovalcem v besedi in podobi približala umetniško in religiozno vrednost cerkve sv. Jožefa na Studencih.

Župljanom in romarjem (glavni romarski shod je na jožefovo, 19. marca) želim, da bi ob obisku cerkve odkrivali enkratno vlogo sv. Jožefa v življenju nazareške družine, ga posnemali in se mu izročali v varstvo.

Sv. Jožefu, zavetniku družin in očetov, se še posebej priporočamo ob sredah, ki je po izročilu Jožefov dan v tednu.

Pridite k Jožefu!

Na jožefovo, 1999

p. Vinko Škafar

Sergej Vrišer
CERKEV SVETEGA JOŽEFA
NA STUDENCIH V MARIBORU

Izdal in založil
Župnijski urad sv. Jožef
Maribor-Studenci, Ob izvirkih 5

Odgovarja
Vinko Škafar

Besedilo
dr. Sergej Vrišer

Fotografije
Bine Kovačič

Nemški prevod
Marija Spieler

Lektoriral
Franc Vogelnik

Opremil
Peter Požauko

Knjižica *Sergej Vrišer, CERKEV SVETEGA JOŽEFA NA STUDENCIH V MARIBORU*
spada po mnenju Ministrstva za kulturo
(št. 415–1500/98 z dne 22.12.1998)
med proizvode, za katere se plačuje 5% prometni davek.

I. Brišnik - Remec, tapiserija z likom sv. Jožefa in rozeta, 1972

J. Holzinger, prižnica, 1764